

Rädslan skapar våldet

Syftet med rädslan är att sinnena skärps. Men samtidigt kan överdriven förstora upp hotbilder som egentligen är helt irrationella. Amerikanske journalisten Michael Moores dokumentär "Bowling for Columbine" hävdar att det är rädslan som orsakar våldet, inte tillgången på vapen.

På morgonen den 20 april 1999, på Adolf Hitlers födelsedag, gick Eric Harris och Dylan Klebold på sin bowlinglektion. Sedan åkte de till Columbine High School i Littleton, Colorado, med sprängämnen, gevär och var sin halvautomatisk Tech-9, för att ta gisslan och begära ett jetplan som de skulle köra österut och krascha i World Trade Center. De dödade tolv elever och tre lärare och tog sedan sina egna liv.

I JOURNALISTEN MICHAEL Moores nya film "Bowling for Columbine" kretsar handlingen delvis kring massakern i Littleton och de följer den fick för människors syn på varandra och på skjutvapen. Den två timmar långa dokumentären handlar om Amerika som vapenälskande nation - ett land där barn kan bunkra ammunition från K-Mart, där banker ger ut gevär som extra present när man öppnar en viss sorts sparkonto, där en hund kan skjuta en man i benet och där den gamla westernskådespelaren Charlton Heston reser runt med sitt National Rifle Association och agiterar för rätten att bära vapen. Samtidigt som över elva tusen personer skjuts ihjäl varje år.

Under första halvan av filmen verkar det självklart att det är tillgången som är problemet. Men så reser Moore över gränsen till Kanada. Där finns samma utbredda kärlek till vapen som i USA, men inte ens en procent så många skottmord per år. Moore går i villaområden och upptäcker att folk inte låser om sig. Han tittar på tv och ser att de inte har polisprogram som "Cops" och att landets ledare inte gärna vill dra ut i krig.

KANADENSARNA HAN MÖTER är inte rädda, inte ens de som varit utsatta för brott. De tänker att risken för att det skall ske igen är minimal. Resan till Kanada vänder på allt: Moores viktigaste tes blir att det är rädslan som skapar det sanslösa våldet och legitimerar det.

Charlton Heston säger i filmen att han är rädd att bli angripen, men medger att risken att någon skulle invadera hans hem i Beverly Hills är liten. Han vill bara utöva den amerikanska konstitutionens andra tillägg, en rättighet som givits till honom av "de kloka vita gubbarna som skapade det här landet". De beväpnade sig för att de fruktade slaverna som de tagit från Afrika. I dag är hotet borta, men den rasistiska rädslan finns kvar. I Los Angeles görs tv-underhållning som "Cops" för hela västvärlden av polisens jakt på unga män som rycker väskor eller rånar jourbutiker - och som nästan alltid är svarta. Liksom de afrikanska slaverna och senare muslimerna är de ett "inre hot", och till skillnad från exempelvis ekobrottslingar kan de leverera "bra tv". Det inre hot som i svenska medier verkar vara konstant bland alla förrymda norska trippelmördare, giftalarm, livsfarliga födelsemärken, mc-gäng, pedofiler och vägpirater är "invandrarkillar".

DAGSTIDNINGARNAS BILD är att de drar omkring i gäng och snor "svenskarnas" mobiltelefoner och våldtar "svenska" tjejer och att detta har sitt ursprung i "andra" kulturer. SVT:s kriminalreporter Katarina Wennstam beskriver i sin bok "Flickan och skulden" hur hon kommer på sig själv med att bli ställd när hon i olika brutala gruppvåldtäktsmål upptäcker att de misstänkta har typiskt svenska pojknamn.

Kvinnors rädsla för våldtäkt är en av de fasor som syns tydligast i Sverige. Kvinnor går inte själva från fester, de joggar inte på kvällarna och promenerar inte. Trots vetskapen att det statistiskt troliga är att en kvinna blir våldtagen hemma (och att de som löper störst risk att verkligen råka ut för våld är unga män, alltså de som är minst rädda eftersom de fått lära sig att vara modiga) säger 20 till 50 procent av de tillfrågade i olika undersökningar att de ibland undviker att gå ut. Sju av tio unga kvinnor oroar sig för att bli våldtagna. Bland tjejer i storstäder blossar då och då rykten om taxivåldtäkter upp.

TAXI N ÄR EN SYMBOL för trygghet, men tanken på taxivåldtäkten blir ett ekorrhjul av rädsla:

Eftersom taxichauffören vet var man bor vågar man inte polisanmäla, eftersom man inte anmäler får han behålla jobbet, vilket i sin tur gör att alla blir rädda för att åka taxi. Det blir till slut nästan omöjligt att vara ute ensam. I Sverige liksom i USA har rädsla traditionellt mötts med kontroll: gallergrindar, fängelser och fler poliser på gatorna, trots att det visat sig att när rädslan är större än faran är det rörlighet som skapar trygghet.

Stadsplanerare låter trafik gå över mark och människor i tunnlar, vilket till exempel gör att kvinnor springer över gatan och blir påkörda - eftersom de är rädda för att gå i tunneln. I den forskning som bedrivs för att höja självförtroendet hos kvinnor och gamla dyker Kanada återigen upp som ett föregångsland där arkitekter söker rita bort rädslan och lägga om trafiken. I Toronto får man till exempel stiga av bussen var man vill.

MICHAEL MOORES "BOWLING for Columbine" kom samtidigt som George W Bush sökte mandat för att anfälla andra länder i "förebyggande" syfte, alltså utan att något hot uttalats. Den visar, bland mycket annat, hur rädslan förvränger hotbilderna och hur en nations kollektiva fasor blir lika irrationella som dem hos en ensam människa som inte kan väga in sannolikhet i sina känslor, som oroar sig för att huset skall brinna ner och yxmördare komma på natten.

I "Svensk rädsla: offentlig fruktan i Sverige under 1900-talets första hälft" visade forskaren Svante Oredsson tre rädslor som påverkat svensk politik: rädsla för rörelser inom landet, rädsla

för yttre fiender och rädsla för främlingar inom landets gränser, det vill säga invandrare och flyktingar.

De verkliga hotbilderna förändrades genom åren, men rädslan var konstant: Ryssland förblev det största hotet, som verkade extra farligt med tanke på kommunisterna i Sverige. De upplevdes som mycket farligare än högerextremister, vilket bidrog till att den tyska nazismen till en början inte sågs som farlig över huvud taget.

ENLIGT NEUROPSYKOLOGIN och evolutionsläran har rädsla utvecklats för att kroppen ska förmås att röra sig bort från faran. När rädslan för det okända undertrycktes skapades civilisationer, när den utforskades uppstod religioner. Rädslans syfte är att skärpa sinnena, men samtidigt försämrar den omdömet. Den amerikanska författaren Rush W Dozier jr skriver i "Rädsla: känslan som genomsyrar och påverkar våra liv och vår värld" om ett psykologiskt fenomen inom Los Angeles-polisen som kallas "post high speed chase syndrome" och uppstår efter biljakter. En biljakt skrämmar poliserna; stora mängder adrenalin och noradrenalin frigörs och det "primitiva systemet" tar över i hjärnan.

Omdömet försämras och när den misstänkte grips leder det till övervåld från polisen. Det var det primitiva systemet som misshandlade Rodney King i Los Angeles och sköt Hannes Westberg i Göteborg.

Samtidigt som brottsligheten sjönk i USA under 1990-talet var två tredjedelar av alla amerikaner övertygade om att den steg.

BEVAKNINGEN AV BROTT i medierna ökade med 600 procent. I Sverige har kriminaljournalistiken blivit ett viktigt medel i konkurrensen mellan medieföretag. Nyheter om våld och brott säljer eftersom människor tycker om att få känna på fasan i en trygg miljö. Rush W Dozier jr skriver att det är en sorts tillvänjning. "Men samtidigt som vårt primitiva alarmsystem habitueras blir vårt rationella alarmsystem sensibiliserat. Våra pannlober har tagit till sig budskapet om det alltså närvarande våldet (vilket i själva verket är en överdrift i de flesta samhällen) och skapar ständiga ångestframkallande scenarier."

I svensk tv bygger de populära infotainmentprogrammen på motsättningen mellan hemmets trygghet och farorna utanför. Det är dokumentärer om satanistmördare och Thomas Quick, "Efterlyst" där Leif G W Persson gissar att det går "mellan 350 och 700" mördare fria i Sverige, "Insider" där ledaren för ett nynazistiskt parti berättar hur de skall ta makten i Sverige och "Fear factor" där fobiker låter sig spännas fast i kistor fulla med otäcka smådjur - samtidigt som Tina Nordström och Martin Timell erbjuder värme och mysighet i någon annan kanal.

DEN STARKASTE KÄNSLAN efter en vanlig tv-kväll där det skräckinjagande tar plats på bekostnad av bakgrunder och tendenser är att man gör bäst i att stanna hemma och sätta upp nya tapeter. "Det är den primitiva limbiska hysterins triumf över det kortikala tänkandet", skriver Dozier.

En hysteri som kan vara anledningen till att årets julklapp blev en kokbok. Rockstjärnan Marilyn Manson, som blev den största syndabocken i debatten efter massakern på Columbine High School, säger i "Bowling for Columbine" att människor skräms upp för att de skall vända sig inåt, konsumera och bli ointresserade av de krig som deras ledare för i världen utanför. För honom och för Michael Moore är det inte bara en slump att trenchcoatmaffian dödade de populäraste och duktigaste eleverna i sin skola samma dag som Bill Clinton gav order om den mest omfattande bombräden mot civila serbiska områden i det före detta Jugoslavien. Det officiella våldet sanktionerar det privata.

MICHAEL MOORE INTERVJUAR en talesman för vapentillverkaren Lockheed Martin - vars fabrik

ligger ett stenkast från Columbine High School - som berättar att företaget sponsrat kurser för att barn skall lära sig att hantera sina aggressioner.

- De måste kunna lösa sina konflikter utan våld, säger han. Bakom honom står en jättelik missil med U S Air Force- logon på.

Efter händelsen i Littleton 1999 blev barn farliga i USA. En elev relegerades från sin skola för att han vikt en papperspistol, en annan för att ha siktat på en lärare med ett kycklingben och en tredje för att ha färgat håret blått. En sjuårig pojke blev avstängd på grund av en nagelsax. Jag tänker på honom när jag läser skyltarna på svenska flygplatser: "Spetsiga eller vassa föremål kommer att tas om hand och föras bort för destruktions." I glappet mellan rädsla och hotbilderna efter terrorattackerna i New York beslagtas här hundratals små metallprylar varje dag. Man tar farväl av sin nya nagelsax och inser att alla människor är potentiella mördare och vår manikyr en av de verkligt stora riskerna.